

Dokončení ze strany 1

Vlastnictví...

odvíjely od okamžiku, kdy se obec rozhodla provést plynofikaci a potřebovala peníze. Jak je u nás obvyklé, peníze lze jednoduše získat prodejem obecního majetku. Obec tedy nezastavěnou plochu kolem chat rozdělila na parcely tvořící rekreační zázemí jednotlivých chat a tyto prodala jednotlivým vlastníkům chat. Pardon: s jedinou výjimkou, kterou byli manželé M. Pozemek obklopující jejich chatu byl prodán (mimořádně postupem, který měl daleko k souladu s předpisy o nakládání s majetkem obce) sousedním třem chatářům do jejich spoluvlastnictví a obec si ponechala pouze úzký pruh pozemku, kterým bylo možno dojet ke sklepu chaty M., avšak nic víc. Situaci dokresluje fakt, že jeden ze tří nových spoluvlastníků pozemku kolem chaty nebyl – velmi eufemisticky řečeno – s panem M. zrovna zadobře, ba právě naopak. Nové nabyté vlastnictví všem třem dal postavení, kterého plně využili: zákaz vstupu rodiny M. na jejich pozemek, odstranění všeho, co na pozemku dosud pan M. měl, a zcela nekompromisní postup při prosazování svého vlastnictví: vstup na pozemek = výjezd policistů z nejbližšího obvodního oddělení, přivolání k ochraně vlastnického práva před narušitelem. V horším případě ochrana svého vlastnictví svépomocí, která skončila četnými pohmožděnkami a zlomeninou ruky paní M. a před trestním soudem, který – viněn nevinen, berže po řadě – ocenil všechny účastníky (jinak věznen občany) jako výtržníky.

Shrme situaci: pan M. má chatu, rekreovat se ale nemůže. Pan M. má chatu, avšak banka mu na ni odmítla úvěr: její tržní cena a prodejnost jsou vzhledem k „právní zavadě“ velmi nízké. Jiný by to vzdal a vyhovl by „dobrácckému“ doporučení jednoho ze soudů, aby se z konfliktního prostředí odstěhoval, ne však pan M.: má zato, že je v právu, a chce, aby mu právo poskytl ochranu. Má totiž celou stavbu i s příslušenstvím fádne zkolaudovanu a domáhá se jen toho, co mu stavební zákon umožňuje.

A to by byl asi další, tentokrát fatální chyba pana M., jak uvidíme dále.

Manželé M. se obrátili postupně na snad všechny dostupné instituce, počínaje okresním úřadem (tehdy ještě existujícím – vidíme, že věc má vousy) a končíc ombudsmanem. Všechny instituce se odmítly ve věci účinně angažovat se závrem, že věc je v pravomoci civilního soudu. Na něj se manželé M. v roce 2000 obrátili s jedinou možnou žalobou, kterou usilovali, aby smlouva kupní o převodu pozemku kolem chaty do spoluvlastnictví sousedních vlastníků chat byla prohlášena za neplatnou, vlastníkem by zůstala obec, která by pozemek následně převedla podle vlastního původního záměru na manželé M., nebo by si ho ponechala jako veřejně prostranství. Obě varianty by vyřešily situaci ke spokojenosti manželů M., nikomu by nebyla způsobena újma (v praxi se ukázalo, že převod pozemku sousedům nemá pro ně žádný zřejmý užitek, s výjimkou možnosti škodit M.), klasické distributivní spravedlnosti podle Aristotela by bylo učiněno zadost. Pro soud zdánlivě jasné jako hlahol zvón.

To však neznáte právo i ty, kteří s ním pracují. Manželé M. u dvou soudních instancí utrpěli fatální neúspěch, provázený udivenými pohledy: Cože to vlastně od soudu chcete? Chcete, abychom považovali za zájem hodný ochrany požadavek dostát ve shodné situaci to, co všichni ostatní a o čem dokonce původně rozhodla obec a je konečně poslání obce? Chcete, abychom prolomili právo vlastníka (byť jim je obec) zcela libovolně rozhodovat, jak s vlastnictvím naloží, byť by cíl tohoto rozhodnutí byl jediný – škodit jinému? Zdánilo se bizarní situace, ve skutečnosti však situace, která je budována na systému, jenž funguje a na jehož základě se poskytuje spravedlnost, jen někdy mající frapantní podobu institucionalizované nespravedlnosti. Zkusme se podívat na zdroje, odkud tato (ne)spravedlnost pochází.

Cesty (ne)prosazování práva

Zdánilo se neopakovatelný příběh, a zejména jeho řešení nejsou výjimka – naopak jsou projevem standardního chování právo jako systému norm a práva v akci, tedy jako procesu poskytování ochrany svým účastníkům. Z tohoto pohledu nacházíme v příběhu několik klíčových momentů, které mají obecnou podobu. Ponejprve: právo je demokratický systém, ale ne vždy se demokraticky chová. Principy demokracie jsou dva: rozhodování většinou a ochrana menšin. Zatímco rozhodování většinou právo obecně přijímá, ochrana menšin neposkytuje vždy a v každém případě. To platí tím spíše, patří-li k většině úřední osoby zainteresované ve věci. Závěr: zůstane-li účastník ve sporu osamocen, zpravidla to vede k závěru, že nemá právu. Za druhé: právo se sice tváří napohled jako inertní vůči emocím, v realitě uplatňování práva však emoce, sympatie a antipatie hrají významnou roli.

Závěr: v našem případě se pan M. fatálně provinil, když se obracel na úřední místa a úřední osoby s předpokladem, že budou vždy a všude postupovat přesně a přísně v souladu s příslušnými právními předpisy a vědomy si své odpovědnosti za svůj úřední postup že neochotu a pochybnosti nebudou řešit k tíži toho, kdo se domáhá práva. Pominul sílu neformálních vztahů, sousedských vztahů, zejména si však pohoršil svým očekáváním, že úředník je tu proto, aby důsledně řešil situaci, k jejich řešení je povolán, bez ovlivnění svou osobní situací, únavou, sympatiemi a antipatiemi atd. Svým jednáním, které z jeho pohledu nebylo ničím jiným než očekáváním důsledného plnění úředních povinností a ochoty tyto povinnosti plnit, se mu podařilo vyvolat antipatie důležitých osob s předem zřejmými důsledky.

Za třetí: právo vychází z předpokladu, že faktický stav je stavem, který je v souladu s právem. Chce-li někdo tvrdit opak, musí tento opak prokázat, k čemuž musí mít dostatečné síly a prostředky (finanční, důkazní apod.). Závěr: pan M. si včas neuvědomil staré pořekadlo: Mnoho psů...

Za čtvrté: zvláštním případem předcházejícím vlastnosti práva je jeho vlastní obrana před zbytečnými spory. Podle procesních předpisů tedy může být úspěšný v řízení o určení, že mu náleží vlastnické nebo jiné právo, pouze ten, kdo prokáže, že na tomto určení má takzvaný nálehavý právní zájem. Tato kouzelná formulace sice na jednu stranu dokáže odbřemenit soudy od zbytečných sporů, na druhou stranu však dokáže – zejména při vhodném užití – odstavit od spravedlnosti řešení situací, které jinak nelze řešit. Soudní praxe navíc přijala ze svého hlediska jistě výhodný postup: nejprve se zabývá jako předběžnou otázkou nálehavým zájmem na vydání rozhodnutí, a dospěje-li ke závěru, že nálehavý zájem není dán, žalobu zamítá bez dalšího zkoumání. Fakt, že ve složitějších věcech nelze zjistit přítomnost nálehavého právního zájmu bez důkladné znalosti celé kauzy, tak vylučuje určitou skupinu případů z poskytnutí spravedlnosti. Závěr: shodou okolností případ pana M. zřejmě patřil mezi takto popsáné situace.

A naposled: asi nejvýraznějším problémem práva, na které tento případ narazil, je způsob pochopení obsahu a rozsahu vlastnického práva. Ze stejného důvodu si mu vyhradíme samostatnou kapitolu.

Vše má své kořeny

Pan M. se ve svém sporu dotkl institutu, který se zdá být v současné době pro určitou část justice tabu: vlastnického práva a jeho (ne)omezenosti. Bez ohledu na právní úpravu vlastnictví se jeho praktické chápání a tomu odpovídající nakládání s ním pohybuje v rozmezí od absolutního majetkového práva, jehož nositel může vše včetně způsobení jinému škody, až po vlastnictví jako závazek, jehož nositel je především odpovědný vůči svému okolí. Dilema tohoto institutu je, zdá se, dilematem moderní doby. Jeho současné problémy a současné projevy nevznikly v současnosti, ale ve dvou časově vzdálených obdobích: v římském právu, kde člověk byl svobodný potud, pokud byl privilegovaný, přičemž vlastnictví bylo jedním z těchto privilegií, a dále na samotném počátku modernity, tj. na konci osmnáctého století ve Francii, která apriori nerovnost a s ní spojený systém privilegií obrátila naruby deklarovaním

(pozor: nikoli reálným uskutečněním) svobody a rovnosti všech osob. Ideály Velké francouzské revoluce, vyjádřené dohdes ve státním heslu Francouzské republiky: volnost, rovnost, bratrství, jsou postulaty, jejichž obsah se v průběhu samotné revoluce měnil. Sociologové práva (Carbonnier) považují za důležité, že zatímco volnost a rovnost nebyly předmětem pochyb, diskuse se odehrávala o třetí části hesla. Dnes již je známo pouze mezi

absolutní moci nad ostatními, jak odpovídá liberálním ekonomickým principům fungování moderní společnosti, nebo je společnost a v jejím rámci vlastnická vázána duchovním odkazem Velké francouzské revoluce, v jehož rámci vlastnictví představuje závazek vůči vlastníkovi i jeho okolí a základ ekonomické postavení všech členů společnosti? Ustupuje princip rovnosti sancí neomezené vlastnické svobody?

Tudy se přijíždělo, dokud se mi to líbilo. A tvůj papír nepapír, teď už tudy nepojeďeš, sousede.
Foto Lenka Sedláková

historiky, že jeden z návrhů na znění hesla zněl: volnost, rovnost, vlastnictví. Z dnešního pohledu se jedná o pojmy vzájemně se vylučující. Vlastnictví v dnešním smyslu popírá rovnost a vylučuje volnost ostatních, tj. nevlastníků. Sladit tyto ideály bylo předmětem diskusí po celou dobu revolučního kvasu. Zatímco radikální návrhy (Babeuf aj.) zrušit institut vlastnictví byly odmítnuty, představa významné části revolucionářů spočívala ve využití institutu vlastnictví k dosažení stavu svobody a rovnosti členů společnosti. Cestou k tomuto cíli mělo být rozdělení vlastnictví mezi všechny členy společnosti tak, aby se stalo zdrojem uspokojování potřeb všech na základě vlastní práce a úspor. Svoboda se tedy rozuměla svobodou žít ve vlastní práci na základě k tomu nutného majetku, rovnost se rozuměla rovnost vlastníka, včetně odpovídající společenské distribuce majetku.

Je historickou skutečností, že zatímco některé kroky k dosažení tohoto ideálu byly uskutečněny (vyvlastnění a rozdělení majetku aristokracie), nastupující společenský řád s jeho zákonitostí podřídil vlastnictví soutěžnímu principu kdo s koho s důsledky, které jsou dnes dostatečně známé. K těmto důsledkům mimo jiné patří neochota jasně přiznat a právně odpovídajícím způsobem regulovat charakter vlastnického práva, který si s sebou nese staleté dilema: Je vlastník nositelem

Závěr: pan M. zřejmě podcenil výrazný liberalismus současného myšlení české společnosti, který vágnosti právních formulací dává ostré kontury.

Vždyť přece o nic nejde

Vrátíme-li se k našemu příběhu a vybavíme-li si atmosféru, která jej provázela na příslušných místech, kde byl řešen, lze ji shrnout větou, která uvozuje tuto kapitolu. Instituce, řešící tuto kauzu, k ní a priori přistupovali jako k banalitě. Konečně u pan M. stejně jen obtěžoval svou důsledností úřady.

Že vlastník nemůže užívat svého vlastnictví, že je vyřazen ze standardních rozdělovacích procesů vedených institucemi k tomu povolanými zákonem, že se fakticky ocitl mimo jakoukoli právní ochranu, byť s poukazem na pořad práva, je situace, která by se banalitou stát nikdy neměla. Jinak bychom se zpřonevěřili odkazu evropské (právní) kultury pocházející z křesťanských kořenů, na který se odvolávali nejvýznamnější autoři (Hehring): Jde-li v právním sporu o drobnou minci nebo o velký majetek, buď v tvých očích jedno, neboť v obou případech jde o podstatu práva a jeho samotnou existenci.

Autor je profesorem na Právnické fakultě MU, specializuje se na občanské právo.

ANDREA HERBRYCHOVÁ

Hledá se smířčí soudce

Strany sporu stojí proti sobě zpravidla jako nesmířliví protivníci: výhra a zisk jednoho znamená porážku a ztrátu druhého. Přitom sousedské a rodinné spory by zhusta pohebovaly spíše zprostředkovat vzájemnou dohodu. Jenže o to se soudci zpravidla nepokoušejí. Hovoří-li totiž o smíru, zpravidla si jen chtějí ušetřit práci.

Vyprávěný příběh o chatářích, sousedech, obci a soudcích mne nepřekvapuje, tím spíše, že není jen bojem občana s hydrou státní moci, ale také – a možná spíše – nesouděsky sousedskou válkou, jakých je kolem plotů vezejších jako máku. Vedou se vleklé spory, na úřadech i soudcích, některé až u Nejvyššího i Ústavního soudu, dochází k fyzickým útokům, volá se policie. A deus ex machina v nedohlednu. Tedy, podle mě už na scéně byl, jen nekonal, jak by konat mohl a měl. Tím bohem z mašiny myslím soudce, kterému přímo zákon, přesněji řečeno občanský soudní řád, ukládá povinnost věst strany ke smíru. Ne že by to nedělal, ale z mžkušenosti mohl říci, že hovoří-li soudce o smíru, je patrné, že si chce ušetřit práci. Jestliže se strany smíří, nemusí stoupat spis, nemusí provádět dokazování, nemusí soudit. Ještě jsem se ale nesetkala se soudcem, který by se skutečně snažil strany sporu usmířit, a to ani ne tak za pomoci klíčků paragrafů, ale s použitím zdravého rozumu. Pravda, je to těžké, ale ono je vůbec těžké být soudcem, který rozhoduje o životě jiných lidí.

Moc, kterou soudci mají, bohužel nedokážou vždycky využít tím správným způsobem.

Správným způsobem myslím takové vedení sporu a takové rozhodnutí, které dá nejen slávu (a peníze) vítězi, ale i čest poraženým. Můj idealistický požadavek však naráží na fakt, že i když soudní rozhodování nahradilo starší formu řešení sporů bojem, který končí podrobením, zničením, útekem nebo kapitulací protivníka, mnohé prvky zůstaly. Strany sporu stojí proti sobě jako protivníci, výhra a zisk jednoho znamená porážku a ztrátu druhého a rozhodnutí se obvykle pohybuje pouze mezi krajními póly: ano, či ne. Role soudce jako smířčího činitele je tak omezena nejen jeho osobnostními rysy, ale samotným charakterem soudního řízení. V podobné problematice sporech, jako je případ Pavla Melouna, by se hodilo použít institut takzvaného mediátora. Prostředník, který bude schopen přimět strany jak k tomu, aby svůj spor řešily mimosoudně, ale dokonce k tomu, aby na vyřešení svého sporu dokázaly spolupracovat. O mediátora si vyslovuje „fikaj“ rodinné a sousedské spory. V těch totiž nejde ani tak o domy, pole, peníze, ale o vztahy, city, pocity, domnělé i skutečné krivdy. Potíž je v tom, že lidé, kteří mezi sebou už konflikt mají, se neshodnou ani na tom, že je nebo modře.

Mediátor pak musí být mnohem přesvědčivější než média zprostředkovávající styk mezi světem živých a mrtvých a strany mu musí věřit více než televizním zprávám.

Kde takového člověka vzít, nevím. Žádného mediátora jsem ještě neviděla, i když věřím, že jsou. S mediací například výslovně počítá zákon o probační a mediální službě, ten je ovšem určen pro urovnání sporů mezi obviněným a poškozeným v trestním řízení. Sousedské problémy přesto nejsou pořízením vztahů právních, ale mezilidských. Soudní spor je pro zúčastněné strany jen způsob boje. A nikdo z nich se ve skutečnosti smířovat nechce. Katazře se tedy nedočkáme. Pokud ovšem nenastane zázrak: sousedé i chatář by mohli o koustiček, o páně Kaplanovu „pidu“ ustoupit a zkusit najít ne cestu k chatě, ale cestu k sobě navzájem. Nebo by se mohl stát jiný zázrak. Některý ze soudců by se stal Diem Hromovládým a dotyčné by v soudní síni sežehl bleskem jako trest za vedení žabomyší války.

Autorka je advokátní koncipientkou, věnuje se zejména občanskému a rodinnému právu.